

حلقه‌های مفقوده میان غدیر و سقیفه و تلاش برای غدیرزدایی

تاریخ در فاصله دو ماهه میان غدیر و سقیفه، درباره ماجرای غدیر ساکت مانده است اما تحولاتی که در این دوره در جامعه اسلامی رخ داده است، خبر از تشکیل جریان‌هایی در راستای غدیرزدایی می‌دهد.

تاریخ در فاصله دو ماهه میان غدیر و سقیفه، درباره ماجرای غدیر ساکت مانده است اما تحولاتی که در این دوره در جامعه اسلامی رخ داده است، خبر از تشکیل جریان‌هایی در راستای غدیرزدایی می‌دهد.

نعمت‌الله صفری فروشانی، مدیر گروه تاریخ اسلام مجتمع آموزش عالی امام خمینی(ره)، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا) با اشاره به مسائل مطرح در مبحث غدیر، جریانات و تحولات جامعه اسلامی، در فاصله بین غدیر و سقیفه را یکی از مهم‌ترین موضوعات قابل توجه در این زمینه دانست و خاطرنشان کرد: تاریخ، در این فاصله دو ماهه، درباره ماجرای غدیر ساکت مانده است؛ هر چند تحولاتی که در این دوره در جامعه اسلامی رخ داده است، خبر از تشکیل جریان‌هایی در راستای غدیرزدایی می‌دهد.

صفری این تحولات را گویای وجود حلقه‌هایی مفقوده میان غدیر و سقیفه دانست و در خصوص نشانه‌های وجود این حلقه‌ها، اظهار کرد: یکی از این نشانه‌ها جریان جیش اسامه است. پیامبر(ص) یک جوان کم سن و سال 18 یا 19 ساله را بر لشکری امیر می‌کنند که در آن بزرگان مهاجرین و انصار نیز حضور دارند و قصد دارند این لشکر را در سخت‌ترین موقعیت زمانی به دورترین مکان‌ها بفرستند.

قریش شریف به این امر آگاه است که اگر حکومت به بنی‌تیم یا بنی‌عدی برسد به راحتی از این خاندان بیرون می‌آید، اما اگر به بنی‌هاشم برسد به راحتی بیرون نمی‌آید. زیرا اولاً قریش وضع در دوران حکومت خود، به دلیل مخالفت با انصار و بنی‌هاشم، ناچار به استفاده از قریش شریف هستند و ثانیاً با ورود قریش شریف به حکومت، کم کم راه برای تسلط بر کل حکومت برای آنان باز می‌شود. وی ادامه داد: ظاهر مسئله جنگ با روم و انتقام‌گیری قتل زید بن حارثه است ولی چرا در این زمان؟ چرا با فرماندهی این شخص؟ چرا مهاجرین و انصار در این لشکر حضور دارند؟ و چرا حضرت علی(ع) و یاران ایشان مانند ابوذر، سلمان و مقداد معاف از شرکت در این جنگ هستند؟ این جا است که می‌توان فهمید پیامبر(ص) در حال تمهید مقدماتی در مقابل جریان مخالف خلافت امام علی(ع) هستند.

مدیر گروه فرهنگ و تمدن اسلامی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی از جریان دوات و قلم به عنوان نشانه دیگر وجود حلقه‌هایی مفقوده میان غدیر و سقیفه یاد کرد و گفت: شخصی که مقام مهمی ندارد در برابر درخواست پیامبر(ص) مبنی بر آوردن دوات و قلم، می‌گوید: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَهْجُرُ« و موفق می‌شود که خواسته پیامبر(ص) را ناکام بگذارد؛ چرا که این جریانات، تا عمیق‌ترین لایه‌های خانه پیامبر(ص) نفوذ کرده‌اند. آنان یک باند و گروه‌اند و آن که در این جا نقش‌آفرین است، تنها یک شخص نیست که بتواند چنین حرفی را بزند و هیچ کس نیز به وی اعتراض نکند.

صفری با اشاره به استفاده زیاد از کلمه «فلانة« در جریانات مربوط به سقیفه و جمله معروف «إِنَّ بَيْعَةَ أَبِي بَكْرٍ فَلْتَةٌ وَفَى اللَّهُ شَرَّهَا« بیعت ابوبکر فلت‌های بود که خدا ما را از شرش نگهداشت«، این کلمه را به معنای کار شتابزده و بدون طرح و برنامه‌ریزی دانست و افزود: در ابتدای امر، تصور می‌شود که بیعت ناگهانی، یک نقطه ضعف برای جریان حاکم است، اما مطالعات تاریخی اخیر ثابت می‌کند که «فلانة« و تأکید بر آن، حالت رهزنی دارد و محقق را فریب می‌دهد تا به دنبال سرخ اصلی نرود و به این نتیجه برسد که این جریان کاملاً اتفاقی و بدون نقشه قبلی بوده است.

وی از انصار، متشکل از اوس و خزرج؛ مهاجران اولیه که نزدیک‌ترین افراد به پیامبر(ص) و از قریش بودند؛ مهاجران بعد از فتح مکه و منافقین به عنوان جریان‌های فعال در ماه‌های آخر وفات پیامبر(ص) یاد کرد و ادامه داد: قریش بر اساس ثروت و قدرت اجتماعی و مقدار تأثیرگذاری در جریانات به دو دسته قریش شریف (شرافتمند) و قریش وضع (پست) دسته‌بندی می‌شدند؛ که از قریش شریف می‌توان به بنی‌هاشم، بنی‌مخزوم، بنی‌امیه و بنی‌عبدالدار اشاره کرد و از قریش وضع به بنی‌تیم و بنی‌عدی که در جریانات مربوط به سال‌های آخر عمر پیامبر(ص)، بیشترین تأثیر را دارند؛ در حالی که قریش شریف از اینان به عنوان پلی برای رسیدن به خواسته‌های خود استفاده می‌کند.

جریاناتی مانند جیش اسامه و جریان دوات و قلم که در آخرین لحظات عمر گرانقدر پیامبر(ص) روی می‌دهد، نشان می‌دهد که گروهی به صورت منسجم در حال فعالیتند. وجود چنین گروهی در انسجام هسته اصلی حاضر در ثقیفه نیز مشهود است؛ که با صحبت‌های طراحی شده و به ظاهر متین و بجای خود، به راحتی انصار را، که در آن محل جمعیت زیادی دارند، ساکت می‌کنند. مدیر گروه تاریخ اسلام مجتمع آموزش عالی امام خمینی(ره) با اشاره به تشکیل ثقیفه توسط انصار به عنوان یکی از نشانه‌های

برنامه‌ریزی شده بودن این ماجرا، بیان کرد: در پاسخ به چرایی پیشقدم شدن این گروه بسیار وفادار به فرمایشات پیامبر(ص)، باید گفت که انصار، نقشه‌ها و برنامه‌های طراحی شده را دریافت‌اند و دانسته‌اند که پیامبر(ص) در لحظات عمر خود سپرده شدن خلافت به حضرت علی(ع) ناامیدند. همچنان که در گذشته از زبان پیامبر(ص)، خطاب به مهاجرین، شنیده‌اند که سفارش می‌کنم اگر به حکومت رسیدید، به انصار نیکی کنید.

وی افزود: جریاناتی مانند جیش اسامه و جریان دوات و قلم که در آخرین لحظات عمر گرانقدر پیامبر(ص) روی می‌دهد، نشان می‌دهد که گروهی به صورت منسجم در حال فعالیتند. وجود چنین گروهی در انسجام هسته اصلی حاضر در ثقیفه نیز مشهود است؛ که با صحبت‌های طراحی شده و به ظاهر متین و بجای خود، به راحتی انصار را، که در آن محل جمعیت زیادی دارند، ساکت می‌کنند و زمانی که خروش انصار فروکش می‌کند، بر سر انتخاب خلیفه با یکدیگر تعارف می‌کنند. بعدها در دوران حکومت نیز مشاهده می‌شود که این افراد به صورت منسجم با یکدیگر تعامل دارند.

صفری از افرادی از قریش به عنوان هسته اصلی این گروه یاد کرد و گفت: قریش شریف در روزهای آخر عمر پیامبر(ص)، میان پیوند با یکی از دو جریان بنی‌هاشم و قریش وضعی مردد مانده بود و علت نپیوستن قریش شریف به بنی‌هاشم، احساس رقابت و حسادت شدید آن‌ها نسبت به وجود حضرت علی(ع) به عنوان نامزد اصلی این گروه، و حقادت و کینه آنان از امام علی(ع) به علت کشته شدن بزرگان‌شان به دست ایشان بود.

وی افزود: بنابراین قریش شریف به جریان قریش وضعی ملحق می‌شود و در عین حال قریش شریف به این امر آگاه است که اگر حکومت به بنی‌تیم یا بنی‌عدی برسد به راحتی از این خاندان بیرون می‌آید، اما اگر به بنی‌هاشم برسد به راحتی بیرون نمی‌آید. زیرا اولاً قریش وضعی در دوران حکومت خود، به دلیل مخالفت با انصار و بنی‌هاشم، ناچار به استفاده از قریش شریف هستند و ثانیاً با ورود قریش شریف به حکومت، کم‌کم راه برای تسلط بر کل حکومت برای آنان باز می‌شود.